

Construcții cu subiect dublu în limba română actuală. O perspectivă HPSG

VERGINICA BARBU
Facultatea de Litere
Universitatea din București

Scopul lucrării:

Teoriile gramaticale moderne postulează o singură lexicalizare a unui argument semantic al unui predicat. Folosind instrumentele oferite de HPSG, vom dovedi că acestui principiu i se conformează și construcțiile cu subiect dublu din limba română actuală.

Numim construcții cu subiect dublu în limba română actuală următoarele tipuri de structuri:

- (1) Vine el tata imediat.
- (2) A trecut el așa un răstimp... (Sadoveanu)
- (3) După atâta vreme rea, o fi el vreodată și soare.
- (4) Or ști ei câțiva cum se rezolvă problema.

În literatura de specialitate s-a vorbit despre construcții cu subiect dublu și în cazul următorului set de exemple:

- (a) Ne-a venit el apa la moară.
- (b) Tata vine și el mai târziu.
- (c) Știu eu de ce vii tu zilnic pe aici.
- (d) Mama știe ea ce face.

Acestea se deosebesc de primele prin următoarele caracteristici:

- în exemplul (a) pronumele *el* nu se acordă în gen cu substantivul subiect *apa*. Iordan (1975: 245) vorbește despre „neutralizarea” pronumelui în astfel de situații: „lumea nu l-a mai simțit nici ca masculin, nici ca singular și, evident, nici ca reprezentant al substantivului imediat următor. Aceasta înseamnă gramaticalizarea lui *el*, transformarea lui într-un simplu morfem”;
- în exemplul (b) GN subiect *tata* este antepus verbului, iar pronumele este despărțit de verb prin *și*. Cornilescu (1997) dovedește că acesta este un alt tip de structură, cu alte particularități;
- Deși *Gramatica Academiei* tratează exemple precum (c) drept construcții cu subiect dublu, considerăm că nu există motive pentru o astfel de analiză. Avem de-a face aici cu una dintre situațiile în care subiectul exprimat printr-un pronume personal de persoana I sau a II-a este lexicalizat;
- Exemplele precum (d) au GN subiect antepus verbului, iar pronumele urmează imediat acestuia din urmă. Considerăm că acesta este un exemplu de dislocare la stânga.

Pentru motivele enumerate anterior, am decis să nu tratăm structurile de tipul celor din (a)-(d) ca fiind construcții cu subiect dublu.

Caracteristicile construcțiilor cu subiect dublu:

- Coocurența unui pronume și a unui GN, ambele în nominativ;
- Poziția postverbală a celor două;
- Pronumele este întotdeauna adiacent verbului;
- GN urmează pronumelui, dar sunt permise intercalări de complemente între ele (vezi (2) și (3));
- Pronumele se acordă în gen și număr cu GN, dar vorbirea populară permite și dezacordul în asemenea cazuri (vezi (a));
- Pronumele se acordă întotdeauna cu verbul în număr și persoană (persoana este întotdeauna a III-a);
- GN poate fi un substantiv articulat hotărât (vezi (1)), nehotărât (vezi (2)), nearticulat (această ultimă situație este permisă doar la singular) (vezi (3)) sau cuantificat existențial (cu *unii, câțiva*) (vezi (4));
- Pronumele este lipsit de referință;
- GN primește rol tematic de la verb, pronumele, nu;
- GN participă la relații de legare, pronumele, nu:
 - (5) a. A văzut-o el_i hoții_j cu ochii lor_j.
 - b. Au văzut-o ei_i hoții_i cu ochii lor_i.
- Aceste construcții au un caracter afectiv, putând exprima amenințarea, convingerea, speranța, concesiia, toate cu o intonație specifică.

Considerăm că grupul nominal nu poate fi analizat ca apozitie a pronumelui, de vreme ce între ele se pot intercala complemente. Din acest punct de vedere ne situăm pe poziția adoptată de Byck (1937): în limba română actuală pronumele formează o unitate fonetică cu verbul, nu cu substantivul, și este neaccentuat.

Pronumele în aceste construcții: cuvânt, clitic sau afix?

Testele de stabilire a statutului pronumelui sunt preluate de la Zwicky (1985) (cele pentru a distinge între cuvinte, pe de o parte, și clitice și afixe, pe de alta) și Zwicky și Pullum (1983) (teste pentru a distinge între clitice și afixe).

Nr	Cuvinte	Clitice (și afixe)
1	Ordonarea lor alternativă are, de obicei, efecte stilistice.	Ordonarea lor alternativă, dacă este posibilă, nu are efecte stilistice.
2	Decompozabil	Indecompozabil
3	Pot fi omise în propoziții.	Nu pot fi omise în propoziții.
4	Pot fi înlocuite de pro-forme.	Nu pot fi înlocuite de pro-forme.
5	Pot fi deplasate în propoziție.	Nu pot fi deplasate în propoziție.
6	Pot alcătui singure propoziții.	Nu pot alcătui singure propoziții.

Zwicky și Pullum (1983) deosebesc cliticele de afixe astfel:

Nr. ¹	Clitice	Afixe
7	Prezintă un grad scăzut de selecție a gazdei.	Prezintă un grad înalt de selecție a gazdei.
8	Nu există goluri arbitrare în setul de combinații dintre gazdă și clitic.	Există goluri arbitrare în setul de combinații dintre gazdă și afix.
9	Nu există iregularități morfo-fonologice în combinarea cliticului cu gazda sa.	Pot exista iregularități morfo-fonologice în combinarea afixului cu gazda sa.
10	Contribuție uniformă la construcția sensului.	Pot manifesta idiosincrazii semantice.
11	Grupurile cu clitice nu sunt afectate de operații sintactice.	Operațiile sintactice pot afecta combinațiile afix-gazdă.
12	Cliticele se pot atașa unor gazde conținând un alt clitic.	Afixele nu se pot atașa unor gazde conținând un clitic.

În tabelul de mai jos analizăm comportamentul pronumelui din construcțiile cu subiect dublu în raport cu aceste teste².

Nr. testului	Cuvânt	Clitic	Afix
1	☐	*	*
2	*	☐	☐
3	*	☐	☐
4	*	☐	☐
5	*	☐	☐
6	*	☐	☐
7		*	☐
8		*	☐
9		☐	*
10		☐	*
11		☐	*
12		☐	*
Teste trecute	1	9	7

Așadar, putem conchide că pronumele are comportamentul unui clitic în astfel de construcții.

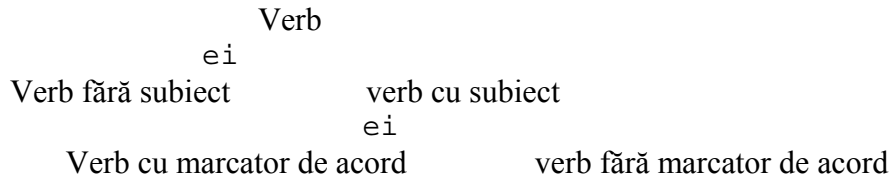
Totuși, operația care atașează pronumele la verb nu este cliticizare, deoarece nu are atât un efect sintactico-semantic, cât și unul morfologic (cf. Monachesi (1996), Miller și Sag (1997)): prezența cliticului nu blochează apariția GN subiect. Mai mult chiar, prezența GN este obligatorie pentru a analiza pronumele ca fiind clitic, și nu GN. În această situație, o soluție mai potrivită ar fi să considerăm pronumele un marcator de acord (i.e. un element care nu reduce lista de valențe a verbului). Verbul îi atribuie cazul nominativ și se acordă în persoană și număr cu acesta.

GN în aceste construcții

Deoarece participă la relații de legare, GN este un element al listei de argumente a verbului. Deoarece el are un *synsem* canonic³, este și un element al listei de valențe: este subiectul verbului. El are aceleași valori pentru trăsăturile CAZ, NUM, GEND, PERS ca și pronumele. Verbul îi atribuie cazul semantic.

Analiza acestor construcții în HPSG:

Deoarece lexiconul HPSG este o ierarhie de tipuri lingvistice bazată pe moștenirea de trăsături, acest lucru ne permite să vorbim despre următoarele subtipuri ale *verbului* privit din perspectiva disponibilității de a avea subiect:

Subtipul *verb fără subiect* este necesar pentru a da seama de situațiile în care verbul este înaint sintactic de a se combina cu această poziție⁴:

(5) Plouă.

Subtipul *verb fără marcator de acord* servește la analiza construcțiilor în care verbul are un subiect, lexicalizat sau nu.

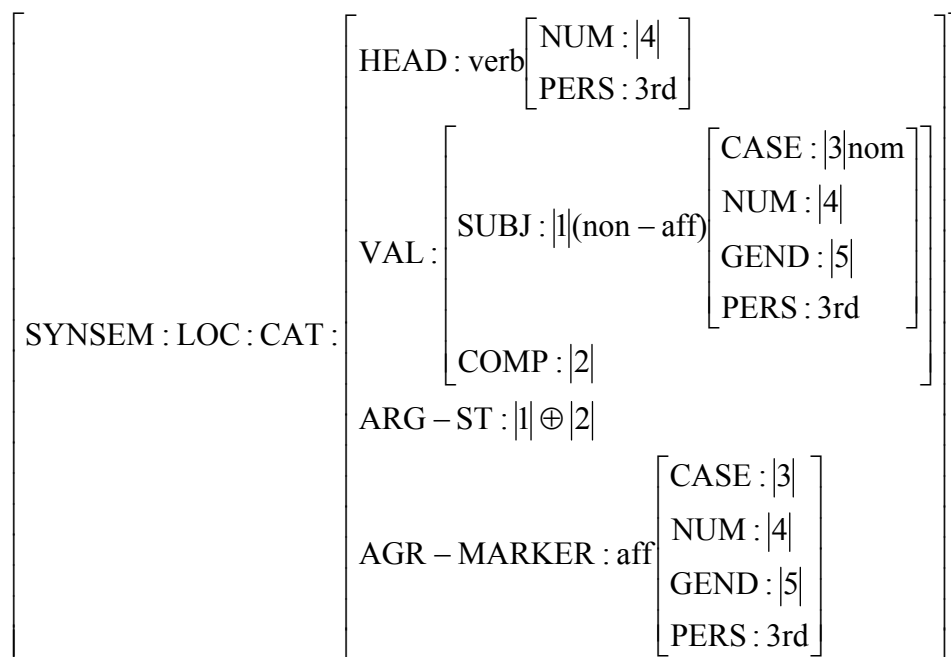
Subtipul *verb cu marcator de acord* poate fi folosit la analiza a ceea ce am numit mai sus „construcții cu subiect dublu” în limba română.

În construcțiile cu subiect dublu, verbul este unul pronominal și poate fi obținut din cel nepronominal corespunzător prin următoarea regulă:

$$\left[\begin{array}{l} \text{word} \\ \text{HEAD : verb} \\ \text{VAL : SUBJ : |1|} \\ \text{AGR - MARKER : elist} \end{array} \right] \Rightarrow \left[\begin{array}{l} \text{VAL : SUBJ : |1|} \\ \text{AGR - MARKER : [aff, CASE : nom]} \end{array} \right].$$

Această regulă introduce un pronume considerat afix în sens larg (vezi Barbu 1999), ca valoare a trăsăturii AGR-MARKER. Lista de argumente a verbului rămâne nemodificată, de vreme ce nu este menționată în regulă. Verbul este capabil încă să primească un subiect, deoarece lista de valențe rămâne nemodificată.

Intrarea lexicală a unui verb dintr-o construcție cu subiect dublu în limba română este următoarea:

Concluzii

Am propus aici o analiză lexicalistă pentru un fenomen tratat până acum la nivel sintactic. Am considerat subiect, deci element al listelor de valențe și de argumente ale verbului, grupul nominal. Pronumele este analizat ca un marcator de acord. Motivul pentru care nu poate fi considerat clitic este că prezența lui în astfel de structuri nu împiedică apariția unui GN coocurent.

NOTE:

¹ Numerotarea acestor „teste” începe de unde s-a oprit cea a primului set de teste.

² Zona gri indică faptul că testele respective nu sunt relevante pentru comportamentul asemănător cuvintelor al pronumelui.

³ Un synsem canonic este synsem-ul unui obiect lingvistic căruia îi este permis să participe în structuri sintactice. De exemplu, synsem-ul unui cuvânt sau al unei sintagme este canonic. Pe de altă parte, un synsem non-canonic este synsem-ul unui obiect lingvistic ce nu poate fi implicat în construcții sintactice. Synsem-ul afixelor și al categoriilor vide este non-canonic.

⁴ Menționăm că nu apelând la acest subtip ne dăm seama de cazurile de subiect *pro*, ci cu ajutorul următorului subtip verbal:

ex. Vin cu tine.

Bibliografie:

- Avram, M. (1986). *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei.
 Barbu, Ana-Maria (1999). *Complexul verbal*, SCL, nr. 1, p. 39-84.
 Bouma, G, R. Malouf, I. A. Sag (1999), *Satisfying constraints on extraction and adjunction*, manuscript.
 Byck, J (1937). *L'emploi affectif du pronom personnel en roumain*, Bulletin linguistique, 15-33.

- Cornilescu, A. (1997). *The Double Subject Construction in Romanian. Notes on the Syntax of the Subject*, Revue Roumaine de Linguistique, no.3-4.
- Gramatica limbii române* (1966). Editura Academiei, ediția a doua.
- Iordan, Iorgu (1975). *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, Editura Științifică, București.
- Miller, P și Sag, Ivan A. (1997). *French clitic movement without clitic or movement* in „Natural Language and Linguistic Theory”.
- Monachesi, P. (1996). *A grammar of Italian clitics*, Tilburg University, PhD Thesis.
- Monachesi, P. (2000). *Clitic placement in the Romanian verbal complex*.
- Zwicky, A. (1985). Clitics and Particles, *Language*, vol. 61 (2), pp. 283-305.
- Zwicky, A. and G. Pullum (1983). Cliticization vs. Inflection: English *n't*, *Language* 59 (3): 502-513.

Abstract

The aim of this paper is to propose an alternative to the traditional analysis of Romanian double subject constructions, which treats both the pronoun and the NP occurring in these structures as subjects. Using the tools offered by the HPSG formalism we analyze only the NP as subject. The pronoun is an agreement marker on the verb and receives case from it. The NP and the pronoun share case, number, person and gender information.